

## 4. Інноваційні методи комунікації в середовищі мігрантів та їхніх родин

Сергій Кизима

### Українські мігранти: проблеми пошуку комунікативних технологій

*Для українських мігрантів пошук доступних комунікативних технологій є однією з найважливіших цілей, оскільки в умовах трудової міграції є особливо важливим спілкування мігрантів із друзями та членами їхніх родин, що залишилися на батьківщині. Це необхідно для збереження їхньої української ідентичності та запобігання асиміляції і маргіналізації українців.*

*For the Ukrainian migrants the search for available communicative technologies is one of the most important purposes because of especial importance for labor migrants of communication with their families and friends remained in the homeland. That is necessary for preservation of their Ukrainian ethnic identity as well as for prevention of assimilation and marginalization.*

Комунікація є однією з найважливіших умов суспільного буття, без якої неможливе існування будь-якого соціуму. Комунікація (лат. *communicatio* – зв'язок, повідомлення) – це передавання інформації від однієї системи до іншої.

Відомо, що етнос – це усталена сукупність людей, яка історично склалася на певній території і має спільні, відносно стабільні особливості мови, культури й психіки, а також усвідомлення своєї єдності та відмінності від інших подібних утворень (самосвідомість), зафіксоване у самоназві (етнонімі). Етнічна ідентичність – це відчуття взаємної тотожності, історичної, соціальної та культурної спільності у представників однієї етнічної групи. Вона не є сталою на всі часи, може змінюватися, особливо за тривалих міжетнічних взаємин. У зв'язку з цим в антропології та етносоціології було запроваджено поняття «акультурація», за допомогою якого описують зміни в етнічній ідентичності, етнічному та культурному самоусвідомленні під час тривалого контакту різних за культурою груп людей. Ці зміни стосуються всіх груп, що контактують, але практика свідчить, що домінуюча культура змінюється найменше. Культурні меншини засвоюють (самостійно або під тиском обставин) основні елементи культури домінуючої групи – релігію, стереотипи поведінки, норми тощо. Наявність цих змін є підставою для твердження про акультураційні стратегії в такому середовищі [3; 4].

Інтеграція (лат. *integratio* – поповнення, відновлення) – орієнтація на збереження етнокультурної спадщини одночасно зі встановленням широких контактів з представниками іншої культури, що сприяло б формуванню так званої «мозаїчної культури», де кожна окрема ланка зберігає свою особливість і самотність. Асиміляція (лат. *assimilatio* – уподібнення) – витіснення елементів культури меншості під тиском титульної культури та поглинання етнічних меншин культурою більшості. Інколи можлива часткова інтеграція культури меншин у простір титульної культури. Маргіналізація (лат. *marginalis* – межа, узбіччя) – ситуація, за якої небажання або неспроможність (наприклад, за відсутності чи недоступності необхідних засобів комунікації мігрантів із друзями та членами родини, що залишилися на батьківщині) орієнтації на власні етнічні стереотипи, супроводжується втратою трудовими мігрантами рідної культури, мови тощо [3; 4].

Здебільшого етнічна ідентичність може бути зафіксована та вивчена на рівні етнічних стереотипів. Етнічний стереотип

(грець. *stereos* – твердий і *typos* – відбиток) – стандартизований, стійкий, емоційно насичений, ціннісно визначений образ, уявлення про певний об'єкт, вироблений під впливом конкретної етнічної культури, актуальний для представників окремої етнічної спільноти. Категорія «етнічний стереотип» означає відокремлення уявлень, що склалися у певній етнічній спільноті стосовно іншої; при вивченні самоописів етнічної спільноти; при описі найхарактерніших рис світосприйняття етнічної спільноти. Наприклад, Ю. Бромлей твердить про існування «моделі світу» (характерної особливості бачення навколишнього простору та місця в ньому людини), властивої певній етнічній спільноті, спричиненої існуванням етнічних стереотипів. Етнічні стереотипи спрощують сприйняття навколишнього світу для представників конкретного етносу, водночас вони допомагають етносу зберігати ідентичність, поширюватися і розвиватися у часі та просторі [3; 4].

Метою цієї статті є аналіз методів та засобів комунікації українських трудових мігрантів та їхніх родин, а також самого явища мобільності, що призводить до трудової міграції. Вивчення комунікативних технологій дасть змогу вдосконалити доступність та якість комунікативного зв'язку.

*Дослідження мобільності.* Перше визначення категорії мобільності приписують відомому соціологу Пितириму Сорокіну, який сформулював завдання, основні поняття й принципи дослідження різноманітного руху індивідів у неоднорідному соціальному просторі. Мобільність він визначав як перехід, переміщення соціального об'єкта з однієї позиції до іншої. Узагальнивши досить широкий історичний матеріал, Питирим Сорокін дійшов висновку, що переміщення індивідів між соціальними позиціями не мають певної тенденції, а в кожний окремий проміжок часу вони визначаються боротьбою між певними силами стратифікації, які обмежують мобільність, і силами егалітаризації (від франц. *egalite* – рівність), що полегшують її. Інакше кажучи, соціальний прогрес не несе із собою автоматичного зростання масштабів та інтенсивності переміщень. У зв'язку з цим, у суспільстві завжди виділяють три основні форми нерівності (стратифікації): економічна стратифікація за рівнем доходу, в якій багатство і бідність – лише полюси, між якими розміщуються більше чи менше відмежовані одна від одної верстви; політична, що означає поділ населення на правлячу меншість і підпорядковану більшість; і нарешті,

професійна, згідно з якою професії стоять в ієрархії тим вище, чим важливіші функції вони виконують в організації життя суспільства та контролю за підтриманням порядку.

Однак система прописки, відсутність ринку житла, низькі доходи переважної більшості населення помітно звужують канали мобільності, котра в наш час є явищем необхідним для розвитку людської особистості та загальною тенденцією розвитку людства на найближчі дві тисячі двісті з гаком років (згідно із містичним філософським вченням, цей період називається одним із місяців року Платона – Ерою Водолія), а не лише втечею від більш несприятливих умов існування до менш несприятливих.

**Дослідження комунікації.** Існують наступні методи комунікації: вербальний, невербальний (одержувач інформації інтерпретує міміку, жести, символи тощо) та комбінований. Вербальний метод комунікації включає три мономедійних методи: текстовий (передача інформації за допомогою усних чи друкованих слів), візуальний (сприйняття за допомогою образного ряду), слуховий (сприйняття за допомогою слуху) та один мультимедійний (комбінований) метод [1; 2].

В даній роботі буде розглянуто сучасні вербальні методи комунікації (оскільки невербальна комунікація використовується виключно при особистому контакті): мономедійні (зокрема, можна виділити два найпоширеніших засоби комунікації: стільниковий зв'язок та Інтернет) та мультимедійний, який є недоступним для більшості українського населення (зокрема, у фінансовому плані), найпоширенішим засобом якого є відео-конференції.

Стільниковий зв'язок – це один із видів мобільного радіозв'язку, в основі якого лежить стільникова мережа. Особливість стільникового зв'язку полягає в тому, що зона покриття ділиться на «стільники», що визначаються зонами покриття окремих базових станцій. Стільники частково перекриваються й разом утворюють мережу [5; 6]. На ідеальній (рівній і без забудови) поверхні зона покриття однієї базової станції являє собою коло, тому складена з них мережа має вигляд шестикутних зон (бджолиних стільників, як видно, на рис. 1).

Мережу становлять рознесені в просторі прийомопередавачі, що працюють у тому самому частотному діапазоні та комутувальне устаткування, що дозволяє визначати поточне місце розташування рухливих абонентів і забезпечувати безперервність зв'язку при переміщенні абонента із зони дії одного прийомопередавача в зону дії іншого.

В 1947 р. Рингом була висунута чудова ідея стільникового принципу організації мереж рухомого зв'язку. У таких мережах зони обслуговування окремих базових станцій

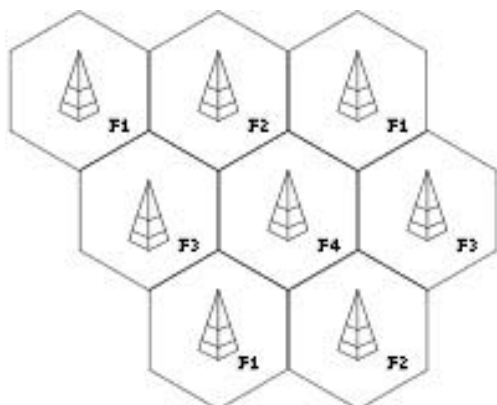


Рис. 1. Принципова схема побудови стільникової мережі

утворюють стільники, розмір яких визначається територіальною щільністю абонентів мережі. Частотні канали, які використовуються для роботи однією з базових станцій мережі, можуть повторно розподілятися за певним законом для роботи інших базових станцій, що входять у цю мережу. Це забезпечує високу ефективність використання рухомих персональних станцій. В стільникових мережах абонент, переміщаючись із зони дії однієї базової станції до іншої, може підтримувати постійний зв'язок як з рухомим абонентом, так і з абонентом звичайної телефонної мережі. Такі мережі охоплюють великі території і абонент, якщо він знаходиться в зоні дії хоча б однієї з базових станцій, що входять у загальну мережу, може вийти на зв'язок або його може викликати інший абонент незалежно від свого місцезнаходження (послуга роумінгу).

Стільникові технології пройшли декілька етапів розвитку [8; 9; 10]:

- 1G-технології. Початок 1980-х років. Перше покоління стільникових мереж використовувало аналогові технології. В таких мережах передавали тільки телефонні розмови;
- 2G-технології. Середина 1990-х років. Цифрове кодування та передавання мовлення і коротких текстових повідомлень;
- 2,5G-технології. 2001 рік (США). Цифрові мережі з передаванням мовлення, тексту, приєднання до Internet;
- 3G-технології. Технології наступного покоління. Швидкість передавання до 2 Мбіт/с. Передавання мультимедійних даних. Окремі технології доступні в Японії.

Основні складові стільникової мережі – це сотові телефони і базові станції. Увімкнений стільниковий телефон прослуховує радіоэфір, шукаючи сигнал базової станції. Після цього телефон посилає станції свій унікальний ідентифікаційний код. Телефон і станція підтримують постійний радіоконтакт, періодично обмінюючись пакетами даних. Зв'язок телефону зі станцією може йти по аналоговому протоколу (AMPS, NAMPS, NMT-450) або цифровому (DAMPS, CDMA, GSM, UMTS).

Стільникові мережі різних операторів з'єднані одна з одною, а також зі стаціонарною телефонною мережею. Це дозволяє абонентам одного оператора робити дзвінки абонентам іншого оператора, з мобільних телефонів на стаціонарні й зі стаціонарних на мобільні (як видно, на рис. 2). Цілодобовий контроль за комутаторами і контролерами здійснюється Центром контролю мережі мобільного оператора – допоміжної структури, що має призначення запобігати й усувати нештатні ситуації в автоматизованій системі

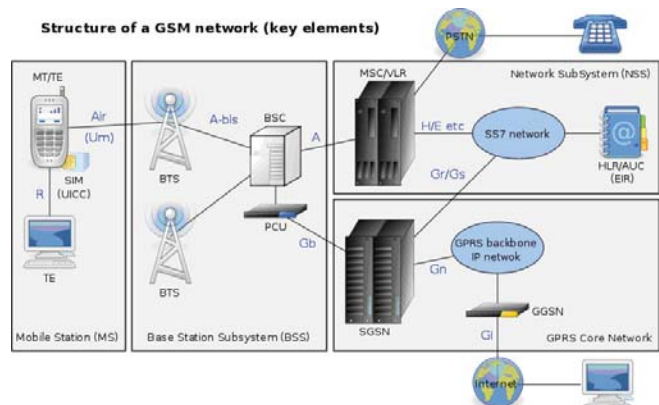


Рис. 2. Принципова схема роботи стільникової мережі GSM

стільникової мережі, збирати й обробляти статистичні дані та працювати із запитом абонентів.

Якщо стільниковий телефон виходить із поля дії базової станції (радіус до 35 км), він налагоджує, при активній участі самої базової станції, зв'язок з іншою. Телефон може вимірювати рівень сигналу від 32 базових станцій одночасно. Інформацію про шість найкращих за рівнем сигналу він відправляє по службовому каналу і відбувається передача сигналу від однієї станції до іншої. Телефон може перекинути сигнал на базову станцію з гіршим сигналом або де всі голосові лінії зайняті, у цьому випадку розмова припиняється.

Наразі, розроблено три основних стандарти систем стільникового із макростільниковою топологією мереж і радіусом до 35 км: загальноєвропейський стандарт GSM; американський стандарт ADC (D-AMPS) та японський стандарт JDC [5; 6; 7; 8].

Загальноєвропейський стандарт GSM – перший у світі стандарт на цифрові мережі рухомого зв'язку, що передбачає їхнє функціонування в діапазоні 900 МГц і є основою стандарту DCS1800 (діапазон 1800 МГц) з мікростільниковою структурою. Стандарт GSM реалізовується в наш час і в Північній Америці в діапазоні 1900 МГц (PCS-1900). В Росії стандарт GSM прийнятий як федеральний. Принципова схема роботи стільникової мережі показана на рис. 2.

Зазначені стандарти відрізняються за своїми характеристиками, але побудовані на єдиних принципах і використовують часове розділення каналів TDMA, що відповідає вимогам сучасних інформаційних технологій (як видно на табл. 1). У наш час популярність стандарту GSM настільки велика, що його можна назвати глобальною системою рухомого зв'язку. GSM і його варіанти – DCS-1800 і PCS-1900, прийняті й розвиваються в Європі, Азії, Африці, Австралії і Північній Америці. В 1997 р. було розгорнуто також в Україні мережу в цифровому стандарті GSM-900. Послугами цієї мережі користуються понад 50000 абонентів у всіх великих містах України та близько 70 млн. абонентів у 110 країнах світу.

Стандарт GSM-900 дуже широко поширений у Західній Європі. Практично вся її територія вже покрита стільниковим зв'язком даного стандарту, в зв'язку з чим оператори стільникового зв'язку укладають між собою договори роумінгу. Завдяки таким договорам абонент, перебуваючи поза зоною

покриття своєї мережі, може робити й приймати дзвінки через мережу іншого оператора. Як правило, це здійснюється за підвищеними тарифами. Сьогодні в Україні працюють наступні оператори GSM (не рахуючи віртуальних): Beeline, life:), Голден Телеком GSM (для юридичних осіб), Київстар, МТС, а також оператор міжнародного роумінгу SIMFORTOUR [7; 8; 9; 10].

ЗАТ «Українські радіосистеми» створене в 1995 році з метою просування на ринок України новітніх технологій в галузі телекомунікацій. З 2005 року входить до складу холдингу компанії «Вымпел Коммуникации», що надають послуги стільникового зв'язку під брендом «Beeline» в семи країнах світу та обслуговують понад 50 млн. абонентів. З 2006 року компанія надає послуги по всій території України. З пакетом «СтарСвіт Оптимальний» клієнти «Beeline» отримують 60 пакетних хвилин для міжнародних вхідних/вихідних дзвінків упродовж місяця. Оператора стільникового зв'язку *life:*) представляє компанія «Астеліт» (на території України з 2005 року). Даний оператор вперше вивів на ринок стільникового зв'язку технологію EDGE, котра забезпечує швидкість передачі даних у п'ять разів вищу ніж GPRS. Сьогодні *life:*) надає найширше покриття EDGE на території України. ЗАТ «Київстар» засноване в 1994 році, а послуги стільникового зв'язку надає з 1997 року. Користування телекомунікаційними послугами в роумінгу оплачується відповідно до тарифів «Київстар» на послуги міжнародного зв'язку, залежно від країни перебування. ВАТ «Мобильные ТелеСистемы» (МТС) є найбільшим оператором стільникового зв'язку на території Російської Федерації та країн СНД, який обслуговує понад 74 млн. абонентів. У 2003 році компанія викупила контрольний пакет акцій ЗАТ «Украинская Мобильная Связь» (УМС).

Як альтернативу описаним операторам стільникового зв'язку створено оператор міжнародного роумінгу SIMFORTOUR. У нього є безкоштовні вхідні дзвінки в багатьох країнах, помірні ціни на вихідні дзвінки і SMS-повідомлення (у цих же країнах) й відсутність плати за з'єднання. Однак, у цього оператора заблоковані місцеві дзвінки в межах України (вочевидь, як наслідок конкуренції із іншими операторами).

Аналогічно, в якості ще одної альтернативи виходу в мережу мобільного оператора, можна використовуючи персональний комп'ютер з модемом та через Інтернет-канали подзвонити на стаціонарний чи мобільний телефони, причому обходячи плату за роумінг (як видно на рис. 2). Такий варіант зв'язку є дешевшим, однак його якість, відповідно, набагато гірша (забагато сторонніх шумів передається разом із корисним сигналом). Для вирішення цієї проблеми приходять на допомогу соціальні мережі та електронна пошта. За результатами соціологічного дослідження, проведеного компанією «Universal», щодо використання соціальних мереж у світі, Україна виявилась на п'ятому місці з надзвичайно високим показником – 81 % (як видно на рис. 3). Виходячи із результатів цього дослідження, можна зробити наступний висновок: чим нижчий економічний рівень життя держави, тим більша кількість людей користується соціальними мережами (особливо знаходячись за кордоном). Вочевидь, основна причина цього явища полягає в тому, що це є засобом offline-зв'язку, а в економічно розвинених державах більшість населення може собі дозволити високоякісний online-зв'язок,

Таблиця 1. Порівняльний аналіз цифрових стандартів стільникового зв'язку

Характеристики стандарту	GSM (DCS1800, PCS1900)	ADC-AMPS)	JDC
Метод доступу	TDMA	TDMA	TDMA
Рознесення частоти, кГц	200	30	25
Число мовних каналів на одну носійну	8 (16)	3	3 (6)
Швидкість перетворення мови, Кбіт/с	13 (6,5)	8	11,2 (5,6)
Алгоритм перетворення мови	RPE-LTP	VSELP	VSLP
Загальна швидкість передавання, Кбіт/с	270	48	42
Еквівалентна смуга частот каналу, кГц	25 (12,5)	10	8,3 (4,15)
Необхідне відношення сигнал/шум, дБ	9	16	13
Радіус чарунки, км	0,5–35	0,5–20	0,5–20



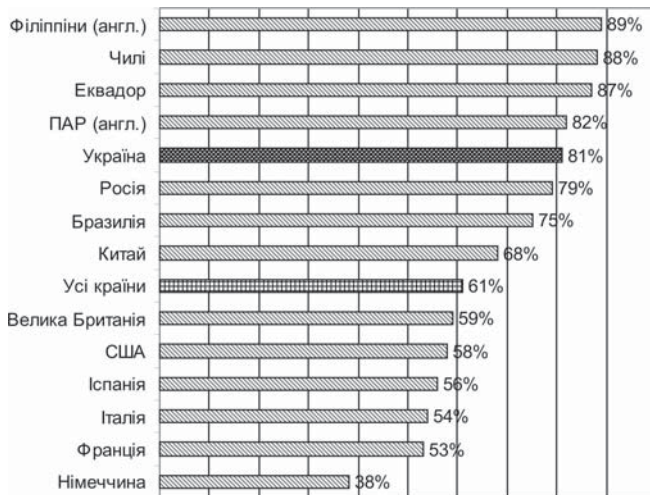


Рис. 3. Статистика використання соціальних мереж у різних країнах

на кшталт відео-конференції чи стільникового міжнародного роумінгу.

Підсумовуючи вище сказане, найдешевшою та, відповідно, найбільш реальною альтернативою телефонному зв'язку для українських мігрантів (в тому числі й трудових мігрантів і туристів) є зв'язок через мережу Інтернет.

1. Бортник Г. Г. Засоби оргтехніки / Г. Г. Бортник, В. М. Кичак, О. В. Стальченко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://posibnyky.vstu.vinnica.ua/org\\_teh/index.html](http://posibnyky.vstu.vinnica.ua/org_teh/index.html). 2. Вільна енциклопедія: Вікіпедія: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>. 3. Городяненко В. Г. Соціологія: Підручник. / В. Г. Городяненко. – К.: Видавничий центр «Академія», 2003. – 344 с. 4. Макеєв С. О. Соціологія / С. О. Макеєв. – К.: «Українська енциклопедія». – 1999. – 344 с. 5. Web-сайт компанії SoftUkraine: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://softukraine.com.ua/blog/socail-networks-in-ukraine/>. 6. Web-сайт оператора стільникового зв'язку Beeline: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.beeline.ua>. 7. Web-сайт оператора стільникового зв'язку life: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.life.com.ua>. 8. Web-сайт оператора стільникового зв'язку Київстар: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kyivstar.ua>. 9. Web-сайт оператора стільникового зв'язку МТС: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mts.com.ua>. 10. Web-сайт оператора стільникового зв'язку SIMFORTOUR: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.simfortour.com.ua/tariff/table>.

Дмитро Косенко

### Цивілізаційний вплив на раціоналізацію політичної сфери в теорії комунікативної дії Ю. Габермаса

*У статті виявлено технократично-інструментальний характер впливу сучасної цивілізаційної моделі на раціоналізацію політичної сфери в комунікативній теорії Ю. Габермаса. Висвітлено місце комунікативної дії та дискурсу в раціоналізації політичної сфери в комунікативній теорії.*

*In the article the technocratic-instrumental character of impact of modern civilization model on rationalization of political sphere in the Communication Theory of Jurgen Habermas is showed. The place of Communicative Action and discourse of rationalization of political sphere in Communicative Theory is presented.*

На сучасному етапі розвитку людства, особливо в період трансформаційних процесів та становлення нової інтелектуальної епохи, однією з найбільш значущих особливостей стає зростання ролі комунікаційних процесів, які охоплюють практично всі сфери життєвого світу, суспільства та, в першу чергу, його політичної складової. Без визначення ролі дискурсу у раціоналізації цих процесів стає неможливим вивчення і самої комунікативної дії.

Доцільність вивчення цивілізаційного впливу комунікативного дискурсу на раціоналізацію політичної сфери в теорії дії Ю. Габермаса постає у зв'язку із недостатнім вивченням даної проблематики в наукових колах. Суперечлива оцінка самої теорії комунікативної дії зарубіжними та, особливо, вітчизняними науковцями у радянські часи, не сприяла повноцінному розкриттю її потенціалу. Метою статті є виявлення впливу комунікативного дискурсу на раціоналізацію політичної сфери в теорії дії Ю. Габермаса.

Очевидно, що «Теорія комунікативної дії» Ю. Габермаса вивела дискусію про природу раціональності та проблему раціоналізації, про її протиріччя на новий рівень, акцентувавши увагу на тому, що раціональне виникає і розвивається саме у сфері комунікації і що процеси, які відбуваються у цій сфері, є визначальними факторами суспільного й політичного розвитку. Саме дискурс, на думку Ю. Габермаса, створює той простір свободи, в якому індивіди на основі згоди здатні впливати на хід історичного процесу, бути його реальними суб'єктами. На цьому висновку засновані історичний оптимізм і віра в Просвітництво, а також розум, який реабілітується критичною теорією, втіленою в «Теорії комунікативної дії».

Ю. Габермас переконаний, що теорія комунікативної дії є досить новаторською і прогресивною, з огляду на потребу зміни теоретичних меж дослідження і відходу від усталених (переважно марксистських) стереотипів аналізу суспільства. Він намагається глибше розробити нормативні засади критичної теорії суспільства. У передньому слові до перевидання своєї праці «Структурні перетворення у сфері відкритості» автор пише, що «теорія комунікативної дії має вивільнити потенціал здорового глузду, вже закладений у самій повсякденній комунікативній практиці. Цим вивільнюється шлях передусім для реконструктивно розробленої соціальної науки, яка по всій ширині увиразнює процеси раціоналізації культури та суспільства й виявляє їх першоджерела також на порозі новітніх суспільств» [3, с. 38]. Ю. Габермас розглядає раціоналізацію суспільства як історичний процес, тому поділ на комунікативну та інструментальну дії йому необхідні, щоб уникнути змішання двох процесів раціоналізації, які визначають історичну еволюцію, при цьому раціоналізація впливає не тільки на продуктивні сили, але, певним чином, і на нормативні структури.

Категоріальна відмінність між «інструментальною» та «комунікативною» дією має розділити два історично незалежних один від одного процеси можливої раціоналізації. Інструментальна дія може розглядатися в двох аспектах: 1) в тактичному аспекті емпіричної діяльності технічними засобами; 2) в стратегічному аспекті консистенції вибору відповідних засобів. Вони можуть бути раціоналізовані у розвитку засобів, що вимагають розвитку технічно використовуваних знань, а вибір засобів та раціональність рішень вимагають пояснення і внутрішньої консистенції